

Mađunarodna interdisciplinarna naučno-stručna konferencija
International Interdisciplinary Scientific Conference

svakodnevni život deteta

everyday life of children

ZBORNİK RADOVA
PROCEEDINGS BOOK

16–17. novembar 2018.

Novi Sad

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Novi Sad
Preschool Teacher Training College, Novi Sad

Udruženje vaspitača Vojvodine
Association of Preschool Teachers of Vojvodina

Izdavač:

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Novi Sad

Za izdavača:

mr Jovanka Ulić

Urednik:

dr Lada Marinković

Recenzenti:

dr Stanislava Popov
dr Snežana Štrangarić
dr Jovan Ljuštanović

Uređivački odbor:

dr Lada Marinković
dr Aniko Utaši

Dizajn zaštitnog znaka:

msr Miloš Vasiljević

Štamparija

ArtPrint Media, Novi Sad

Tiraž: 100

CIP - Каталогизacija u publikaciji
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

316.728-053.4(082)

МЕЂУНАРОДНА интердисциплинарна научностручна конференција “Свакодневни живот детета” (2 ; 2018 ; Нови Сад)

Zbornik radova [Elektronski izvor] = Proceedings book / Međunarodna interdisciplinarna naučnostručna konferencija “Svakodnevni život deteta”, 16-17. novembra 2018, Novi Sad = International Interdisciplinary Scientific Conference “Everyday Life of Children”; [urednica Lada Marinković]. - Novi Sad : Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, 2019. - 1 elektronski optički disk (CD-ROM) ; 12 cm

Nasl. s naslovnog ekrana. - Radovi na srp., engl. i mađ. jeziku. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Rezime na engl. jeziku uz većinu radova.

ISBN 978-86-85447-29-7

a) Социологија свакодневног живота - Предшколска деца - Зборници

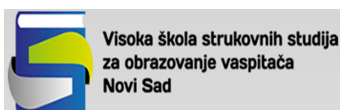
COBISS.SR-ID 329848583

SVAKODNEVNI ŽIVOT DETETA

Mađunarodna interdisciplinarna naučno-stručna konferencija
International Interdisciplinary Scientific Conference

ZBORNİK RADOVA
PROCEEDINGS BOOK
16–17. novembar 2018.
Novi Sad

Urednik:
Lada Marinković

PROGRAMSKI I NAUČNI ODBOR /
PROGRAMME AND SCIENTIFIC COMMITTEE:

Sociologija i filozofija / Sociology and philosophy:

Dr Milan Mišković (Novi Sad)

Dr Dušan Ristić (Filozofski fakultet, Novi Sad / Faculty of
Philosophy, Novi Sad)

Dr Smiljka Tomanović (Filozofski fakultet, Beograd / Faculty of
Philosophy, Belgrade)

Dr Svetlana Radović (VSSOV Novi Sad / Preschool Teachers
Training College, Novi Sad)

Pedagogija/Pedagogy:

Dr Lidija Vujičić (Učiteljski fakultet, Rijeka, Hrvatska / Faculty of
Teacher Education, Rijeka, Croatia)

Dr Mitja Krajncan (Univerza na Primorskem, Kopar, Slovenia /
University of Primorska, Koper, Slovenia)

Dr Sztanane Babics Edit (Visoka škola „József Eotvos”, Baja, Mađarska
/ Jozsef Eotvos College, Baja, Hungary)

Dr Veselin Mićanović (Filozofski fakultet, Nikšić, Crna Gora /
Faculty of Philosophy, Nikšić, Montenegro)

Dr Jasmina Klemenović (Filozofski fakultet, Novi Sad / Faculty of
Philosophy, Novi Sad)

Olivera Kamenarac (Univerzitet Waikato, Novi Zeland / University
of Waikato, New Zealand)

Dr Isidor Graorac (Novi Sad)

Dr Vesna Colić (VSSOV Novi Sad / Preschool Teachers Training
College, Novi Sad)

Dr Anđelka Bulatović (VSSOV Novi Sad / Preschool Teachers
Training College, Novi Sad)

Dr Otilia Velišek-Braško (VSSOV Novi Sad / Preschool Teachers
Training College, Novi Sad)

Dr Svetlana Lazić (VSSOV Novi Sad / Preschool Teachers Training
College, Novi Sad)

Psihologija /Psychology:

- Dr Nila Kapor Stanulović (Novi Sad)
Dr Ivana Mihić (Filozofski fakultet, Novi Sad / Faculty of
Philosophy, Novi Sad)
Dr Lada Marinković (VSSOV, Novi Sad / Preschool Teachers
Training College, Novi Sad)
Dr Stanislava Popov (TIMS, Novi Sad / TIMS, Novi Sad)

Književnost i jezici/Literature and languages:

- Dr Kanizsai Maria (Visoka škola „Jožef Etveš”, Baja, Mađarska /
Jozsef Eotvos” College, Baja, Hungary)
Dr Jovan Ljuštanović (VSSOV Novi Sad / Preschool Teachers
Training College, Novi Sad)
Dr Ivana Ignjatov Popović (VSSOV, Novi Sad / (Preschool Teachers
Training College, Novi Sad)
Dr Aniko Utaši (VSSOV, Novi Sad / Preschool Teachers Training
College, Novi Sad)

Umetnost /Art:

- Mr Jovanka Ulić (VSSOV, Novi Sad / Preschool Teachers Training
College, Novi Sad)
Dr Nikola Vetnić (VSSOV, Novi Sad/ Preschool Teachers Training
College, Novi Sad)
Dr Mirjana Matović (VSSOV, Novi Sad / Preschool Teachers
Training College, Novi Sad)
Mr Stevan Divjaković (Novi Sad)
Msr Miloš Vasiljević (VSSOV, Novi Sad / Preschool Teachers
Training College, Novi Sad)

Medicinske nauke i defektologija / Medicine and defectology:

- Dr Emira Švraka (Fakultet zdravstvenih studija, Univerzitet u
Sarajevu, BiH / Faculty of Health Studies, University of Sarajevo,
Bosnia and Herzegovina)
Dr Špela Golubović (Medicinski fakultet, Novi Sad / Faculty of
Medicine, Novi Sad)
Dr Maja Galić (VSSOV Novi Sad / Preschool Teachers Training
College, Novi Sad)

SADRŽAJ

REČ UREDNIKA	11
VESNA COLIĆ IGRA U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU DETETA CHILDREN'S PLAY IN EVERYDAY LIFE	13
EMIRA ŠVRAKA SLOBODNO VRIJEME U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU DJETETA S RAZVOJNIM TEŠKOĆAMA LEISURE TIME IN EVERYDAY LIFE OF A CHILD WITH DEVELOPMENTAL DIFFICULTIES	21
DUŠAN RISTIĆ SVAKODNEVNI VIRTUELNI ŽIVOT DECE: SOCIOLOŠKI PRISTUP EVERYDAY VIRTUAL LIFE OF CHILDREN: SOCIOLOGICAL APPROACH	33
VESELIN MIĆANOVIĆ I TATJANA NOVOVIĆ ICT U FUNKCIJI PODSTICAJA RANOG RAZVOJA I UČENJA ICT AS A FUNCTION OF STIMULUS EARLY DEVELOPMENT AND LEARNING	45
ŽELJKO BONETA, ŽELJKA IVKOVIĆ I ANA CRNIĆ VRŠNJAČKE INTERAKCIJE U DJEČJEM VRTIČU: SOCIOLOŠKA PERSPEKTIVA PEER INTERACTION IN THE KINDERGARTEN. SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE	58

TATJANA NOVOVIĆ I VESELIN MIĆANOVIĆ PREDŠKOLSKI PROGRAM „U AKCIJI“ U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA U CRNOJ GORI PRESCHOOL PROGRAM “IN ACTION” IN MONTENEGRIN PRESCHOOLS INSTITUTIONS	79
LADA MARINKOVIĆ ODRASTANJE I POLITIKA – ŠTA DECA MISLE I ZNAJU O POLITIČARIMA GROWING UP AND POLITICS – WHAT CHILDREN THINK AND KNOW ABOUT POLITICIANS	95
ISIDOR GRAORAC SVAKODNEVNI ŽIVOT DECE NA KOSOVU I METOHIJI THE EVERYDAY LIFE OF CHILDREN IN KOSOVO AND METOHIJA	107
SVETLANA RADOVIĆ EKOLOŠKO ZNANJE PREDŠKOLSKE DECE ECOLOGICAL KNOWLEDGE OF PRESCHOOL CHILDREN	121
IVANA IGNJATOV POPOVIĆ OBRAZOVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ UZ UČENJE KROZ DRAMU EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND LEARNING THROUGH DRAMA	138
BRANKA JANKOVIĆ POJAM NOVCA U MATEMATIČKIM AKTIVNOSTIMA PREDŠKOLSKE DECE THE TERM OF MONEY IN THE MATHEMATICAL ACTIVITIES OF PRESCHOOL CHILDREN	150
SZTANÁNÉ BABICS EDIT A DIGITÁLIS JEGYZET EK ÍRÁSÁNAK, SZERKESZTÉSÉNEK MÓDSZERTANI KÉRDÉSEIRŐL A JÁTÉKPEDAGÓGIA ÉS A PEDAGÓGUS MESTERSÉG CÍMŰ JEGYZETEK BEMUTATÁSÁN KERESZTÜL O METODIČKIM PITANJIMA PISANJA I UREĐIVANJA DIGITALNIH UDŽBENIKA PREKO PRIKAZA PRIMERA KNJIGA „PEDAGOGIJA IGRE” I „ZANIMANJE PEDAGOG” ABOUT WRITING DIGITAL LECTURE NOTES AND ABOUT PLAY PEDAGOGY AND PROFESSION OF PEDAGOGY	158

ŠPELA GOLUBOVIĆ I SANELA SLAVKOVIĆ FUNKCIONALNI PRISTUP U RANOJ INTERVENCIJI – INDIVIDUALNI PLAN PODRŠKE PORODICI FUNCTIONAL APPROACH TO EARLY INTERVENTION – INDIVIDUAL FAMILY SUPPORT PLAN	170
MARINELA ŠĆEPANOVIĆ PRAVILNO DRŽANJE TELA DETETA PRI OBAVLJANJU SEDEĆIH GRAFOMOTORNIH AKTIVNOSTI U VRTIĆU PROPER POSTURE OF THE CHILD'S BODY IN THE PERFORMANCE OF SITTING GRAPHOMOTOR ACTIVITIES IN KINDERGARTEN	178
LADA MARINKOVIĆ SPREMNOST I KOMPETENTNOST ZA RAD SA DAROVITOM DECOM READINESS AND COMPETENCE FOR WORK WITH GIFTED CHILDREN	189
IZVEŠTAJI SA SESIJA I OKRUGLIH STOLOVA	196

ŽELJKO BONETA¹, ŽELJKA IVKOVIĆ¹, ANA CRNIĆ²
¹Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet, ²Dječji vrtić „Cvrčak i mrav“
 Tribalj, Hrvatska
 zboneta@ufri.uniri.hr

VRŠNJAČKE INTERAKCIJE U DJEČJEM VRTIĆU: SOCIOLOŠKA PERSPEKTIVA

Sažetak: U radu se problematiziraju vršnjački odnosi kao važan segment socijalizacije u djetinjstvu. Vršnjačke grupe jedan su od najvažnijih agenasa socijalizacije djece te se smatraju konstruktima koji se prenose s jedne generacije djece na sljedeću (Corsaro-Eder, 1990). Cilj rada je analiza vršnjačkih interakcija u institucijskom kontekstu. Vršnjački odnosi unutar istraživanja analizirani su iz sociološke perspektive, polazeći od Corsarove interpretativne teorije dječje socijalizacije (Corsaro, 1988, 1992, 2003, 2005). Istraživane su rutine koje su pojavljuju unutar vršnjačkih grupa te analizirana veza dobi i rodni uloga na njihovo formiranje. U istraživanju je korišteno etnografsko istraživanje s djecom. Tehnika prikupljanja podataka bilo je sudjelujuće promatranje. Istraživanje je provedeno tijekom ožujka i travnja 2015. godine u Dječjem vrtiću „Radost“ u Crikvenici u Hrvatskoj. Sudionici istraživanja bili su 22 djece u dobi od tri do šest godina starosti, jedanaest djevojčica i jedanaest dječaka. Podaci su prikupljeni pisanjem bilješki te audio i video snimkama koje su kasnije transkribirane. Nakon toga terenske bilješke su kodirane te je provedena njihova kategorizacija u dva koraka. Rezultati istraživanja pokazali su kako na formiranje vršnjačkih grupa, a time i vršnjačkih kultura, utječe veliki broj čimbenika. Raspon rutina utvrđenih istraživanjem argument ide u prilog Corsarovom zaključku da djeca predškolske dobi putem sudjelovanja u kulturnim rutinama, kreativno privajaju informacije iz svijeta u kojem žive i na taj način stvaraju svoje vlastite jedinstvene vršnjačke kulture.

Ključne riječi: djeca predškolske dobi, vršnjačke kulture, interpretativna teorija, sudjelujuće promatranje, kvalitativno istraživanje

Uvod

Dječji je svijet donedavno bio nezanimljiv sociolozima. Većina socioloških analiza polazile su od klasične teorije socijalizacije u kojoj su djeca percipirana kao objekti koji će, vođeni čvrstom rukom odraslih (roditelja, odgajatelja, učitelja ...), biti dovedeni do društvene zrelosti. Stoga su djeca bila predmetom socioloških analiza samo u iznimnim slučajevima (devijantnost, subkulture i sl.) koji su odudarala od poželjnih društvenih normi i vrijednosti (Milić, 2007). Nova sociologija djetinjstva oblikuje se devedesetih godina dvadesetog stoljeća, a njena nosiva teza je shvaćanje djetinjstva kao fenomena koji se odvija u kontekstu specifičnih kulturnih i strukturalnih obilježja nekog društva. Stoga ne postoji jedno, univerzalno djetinjstvo, već je riječ o pluralitetu djetinjstva (Prout-James, 1997). Nova paradigma vidi dijete kao aktivnog sudionika u procesu socijalizacije. Stoga je nužno analizirati funkcioniranje dječjeg svijeta po sebi, neovisno o perspektivi odraslih. Etnografska metoda je najprimjerenija za njegovo proučavanje jer ga nastoji razumjeti iz perspektive djeteta, što drugim metodama, primjerice eksperimentom, nije moguće (Prout-James, 1997; Brannen, 2008).

U prvom dijelu rada ukratko su prikazane razlike u shvaćanju socijalizacije klasičnih socioloških teorija i nove sociologije djetinjstva te je detaljnije prikazana Corsarova interpretativna teorija socijalizacije. U drugom je dijelu prikazano kvalitativno empirijsko istraživanje vršnjačke kulture i vršnjačkih rutina u institucijskom kontekstu, na primjeru jedne vrtićke grupe.

Sociološki pristupi socijalizaciji

Sociolozi socijalizaciju definiraju kao „... proces u kojem se norme, vještine, motivi, stavovi i ponašanja pojedinca mijenjaju u skladu s onima koji se smatraju poželjnima i prikladnima za njegove ili njezine sadašnje i buduće uloge u bilo kojem društvu“ (Parke-Buriel, 2001: 14516). Internalizirajući norme i vrijednosti, pojedinac se uključuje u kulturu svoga društva (Schneewind, 2001). Ključnu ulogu u procesu imaju agensi socijalizacije: obitelj, grupa vršnjaka, odgojno-obrazovne institucije (vrtić, škola) i mediji.

Indikativan pristup socijalizaciji u klasičnom sociološkom diskursu razvija *strukturalno-funkcionalistička perspektiva*. Teorija strukturalnog funkcionalizma smatra da društvo kao cjelinu integrira zajednički vrijednosni sustav, koji se sastoji od hijerarhijski određenih podsustava, a obitelj tu ima ključnu i nezamjenjivu ulogu kroz proces primarne socijalizacije. U obitelji postoje dvije diferencirane, ali komplementarne roditeljske uloge, uloga majke i uloga oca. Obitelj, nasuprot kompetitivnom društvu, osigurava blisku povezanost i emocionalnu toplinu te na taj način pruža podršku svo-

jim članovima, ponajprije ocu – hranitelju. Unutar obitelji žena (supruga = majka) je ekspresivno ljepilo (White-Klein, 2008) i kulturni ekspert, čija je primarna uloga prenošenje društvenih normi i vrijednosti (socijalizacija) na djecu. Frönes smatra da je zajedničko klasičnim sociološkim teorijama socijalizacije fokusiranje na ulogu odraslih u procesu reprodukcije kulture i zanemarivanje uloge djece i dječjeg svijeta (Frönes, 2016).

Nova sociologija djetinjstva polazi od shvaćanja djeteta kao aktivnog sudionika u procesu socijalizacije te u fokusu svog proučavanja stavlja dječju perspektivu (James, 2013). Polazi se od La Fontainove teze da je „nezrelost djece biološka činjenica, ali način na koji se ta nezrelost shvaća i dobiva na značaju jest kulturna činjenica“ (Prout-James, 1997:7). Ključno je kako, a ne što, djeca uče o društvenom svijetu te kako stvaraju značenja temeljena na svojim iskustvima. Djetetu, djetinjstvu i dječjoj kulturi ne pristupa se iz pozicije odraslih, iz neproblematizirane pretpostavke da odrasli “oblikuju” djecu. Dijete je aktivan sudionik koji kulturne obrasce usvaja u bogatoj dvosmjernoj interakciji s okolinom u kojoj živi (Frönes, 2016), stoga različite kulture konstruiraju različita djetinjstva¹. Nova sociologija djetinjstva temelji se na novoj paradigmi djetinjstva, koja uvažava društvene promjene koje su dovele do institucionalizacije djetinjstva, stvaranja društvenih mreža u ranim godinama života u kojima se odvija aktivno pregovaranje među sudionicima. Djetinjstvo se time konstruira i rekonstruira od strane agenasa, ali i od strane djece (Prout-James, 1997). Nova sociologija djetinjstva svojim pristupom orijentiranim na dijete, odnosno objašnjavanjem dječjeg svijeta iz perspektive djeteta, problematizira kako djeca u svakodnevnom životu doživljavaju i kreiraju odnose s ostalim članovima društva, stvaraju ideje i percipiraju događanja u svojoj okolini. Promjena pristupa u proučavanju djeteta i djetinjstva doveli su do kreiranja novih teorija i pristupa o socijalizaciji djece (James, 2013). U sljedećem poglavlju prikazujemo jednu od tih teorija – Corsarovu interpretativnu teoriju socijalizacije.

Interpretativna teorija socijalizacije

Interpretativna teorija dječje socijalizacije polazi od teze da se „u interakcijama sa suigračima u organiziranim grupama za igru i vrtićima, dječja znanja i prakse postupno pretvaraju u znanje i vještine potrebne za sudjelovanje u svijetu odraslih“ (Corsaro-Eder, 1990: 200). Corsaro i Eder naglašavaju da se velika promjena u dječjem društvenom svijetu događa kada djeca izlaze iz obiteljskog i porodičnog kruga, odnosno onda kada ulaze u

¹ Primjerice, u razvijenim zapadnim društvima proširena porodica se svodi na nukleusnu obitelj, a roditelji sve kasnije imaju djecu, dok su kontekst i procesi promjena u zemljama u razvoju bitno drugačiji, što utječe na različite obrasce djetinjstva.

interakcije u kojima se počnu stvarati vršnjačke kulture. Riječ je o interakcijama koje više nisu ograničene na rođake i prijatelje svojih roditelja i ne odvijaju se pod nadzorom odraslih/roditelja. Interpretativni pristup ističe da djeca, putem vlastitog sudjelovanja u kulturnim rutinama, kreativno prisvajaju informacije iz svijeta odraslih i na taj način stvaraju svoje vlastite jedinstvene vršnjačke kulture. *Vršnjačku kulturu* Corsaro definira kao „stabilni skup aktivnosti ili rutina, artefakata, vrijednosti i briga koje djeca stvaraju i dijele u interakciji sa svojim vršnjacima“ (Corsaro, 1992: 162). Vršnjačke kulture nisu samo važan agens u procesu socijalizacije djece, konstrukti koji se prenose s jedne generacije djece na drugu, već i najznačajnija značajka djetinjstva (Corsaro-Johannsen, 2007). Dječje interakcije s vršnjacima koje proizvode vršnjačke kulture jednako su važne kao i dječje interakcije s odraslima. Za razliku od odraslih, uspostavljanje i održavanje vršnjačkih interakcija izazovan su zadatak za djecu koja su još uvijek u procesu razvoja jezičnih i kognitivnih vještina potrebnih za komunikaciju i uspostavljanje društvenih interakcija (Corsaro, 2003). Proizvodnja dječjih vršnjačkih kultura nije produkt jednostavne imitacije niti izravnog prisvajanja svijeta odraslih. *Rutine* su „ponovljive i predvidljive aktivnosti i temelj su svakodnevnog društvenog života“ (Corsaro, 1992: 163). One nam služe kao orijentir koji omogućuje da se na siguran način nosimo s izazovima, neočekivanim i problematičnim situacijama unutar svakodnevice. U interakciji s odraslima djeca često znaju biti izložena društvenim znanjima koja u potpunosti ne shvaćaju (Corsaro-Eder, 1990). Interpretativni pristup smatra da najvažnije značajke vršnjačkih kultura proizlaze i razvijaju se kao rezultat dječjeg sudjelovanja unutar rutina odraslih te njihovog nastojanja da nađu smisao svijeta odraslih, ali također i da se odupiru njemu (Corsaro, 2005). *Vršnjačke grupe* iznimno su važan agens socijalizacije djece. Vršnjaci su „grupa djece koja svakodnevno provode vrijeme zajedno“ (Corsaro, 2005: 109). Corsaro i Eder (1990) nalaze tri ključne značajke vršnjačkih grupa u ranom djetinjstvu. Prva je važnost dijeljenja i društvenog sudjelovanja, pa iako mala djeca uživaju u zajedničkim aktivnostima, veliki problem predstavlja im njihova koordinacija i stvaranje zajedničkih značenja. Stoga djeca veliki dio vremena provode upravo u kreiranju i zaštiti osnovnih rutina i aktivnosti unutar vršnjačkih grupa. Druga značajka vršnjačkih grupa jest nastojanje djece da se nose sa svim brigama, sukobima, strahovima i zabludama svakodnevice. Uključujući upravo ovakve elemente u svoje zajedničke igre, rutine ili rituale, djeca se bolje suočavaju sa strahovima i kontroliraju ih. Treća značajka vršnjačkih grupa je izazivanje i odupiranje pravilima i autoritetu odraslih osoba, osobito roditelja. To naročito dolazi do izražaja u vrtiću, kada djeca otkrivaju zajedničke interese, a time i bolje načine izazivanja i izbjegavanja autoriteta odraslih kroz međusobnu suradnju. Izazivanje i odupiranje autoritetu i pravilima odraslih omogućuje djeci

osjećaj kontrole i neovisnosti, što je univerzalna značajka vršnjačkih grupa (Corsaro-Eder, 1990: 214-215).

U početnim vršnjačkim kulturama djeca najmlađe dobi svoje interakcije oblikuju po obrascima svojih roditelja, odnosno onih odraslih osoba koje imaju moć, autoritet i kontrolu. Potreba za ugledanjem na odrasle, očituje se i u želji za što bržim odrastanjem, što se često ističe u dječjim igrama. Primjerice, kada se igraju na vanjskom prostoru, djeca preferiraju najviša mjesta na strukturama za penjanje na koja odrasli ne mogu lako pristupiti (Corsaro, 2005). Djeca se nerijetko prave važnima izvodeći razne trikove na penjalicama, spuštajući se naglavačke niz tobogan i slično, kako bi privukli prvenstveno pozornost svojih vršnjaka, ali i pozornost odraslih (Corsaro, 2003). U želji da izazovu autoritet odraslih te da steknu kontrolu nad svojim životom djeca proizvode široki dijapazon inovativnih rutina i postupaka kojima indirektno izazivaju i zaobilaze autoritet odraslih. Aydtt i Corsaro (2003) navode da je u Sjedinjenim Američkim Državama i Italiji zabranjeno donošenje igraćaka ili slatkiša u dječji vrtić od kuće. Djeca su vrlo često zaobilazila ovu zabranu donoseći malene igrače i slatkiše od kuće koje su mogli sakriti od odgajatelja. Slatkiše su djeca mogli međusobno dijeliti, a ukoliko je potrebno i pojesti „corpus delicti“, kada se u blizini pojavi odgajatelj/ica (Corsaro-Eder, 1990). Kada djeca počnu percipirati sebe kao dio vršnjačke grupe, cilj im je osigurati svoj položaj i biti prihvaćeni i podržavani od strane grupe. Stoga se od strane vršnjaka cijeni kršenje pravila i na taj se način jača osjećaj grupne prihvaćenosti. Djeca često krše pravila zbog samog kršenja, kako bi se izravno izazvali autoritet odgajatelja ili učitelja (Corsaro, 2003).

Djeca predškolske dobi se igraju i međusobno komuniciraju na temelju ekspresivnih tjelesnih akcija putem kojih veoma jasno razumiju jedni druge, bez korištenja verbalnog načina komuniciranja. Ova jednostavna struktura rutine igre u skladu je sa središnjom vrijednosti vršnjačkih kultura – zajedništvom (Corsaro, 2005). Igra predstavlja radost međusobnog druženja i mogućnost postizanja interpersonalnih kontakata među djecom. Corsaro tvrdi kako su „mlađa djeca (od tri do pet godina starosti) mnogo vještija u stvaranju, dijeljenju i uživanju igara mašte od većine starije djece i odraslih. ... djeca koriste osnovne teme i aspekte iz dječje književnosti, filмова, glazbe i televizije koje uljepšavaju i uvrštavaju u svoje spontane igre mašte unutar vršnjačke kulture“ (Corsaro, 2003: 90-91). U istraživanjima dječje igre u Italiji i Sjedinjenim Američkim Državama uočeno je da se vršnjačke igre uvelike razlikuju ne samo u različitim vršnjačkim grupama, već i u različitim kulturama. Primjerice, u dječjim vrtićima u Americi ustanovljeno je kako djevojčice prilikom igre imaju potrebu čuvanja interaktivnog prostora, dok su djevojčice u Italiji verbalizirale igru svojim vršnjacima i na taj im način dopuštale sudjelovanje u igri (Aydtt-Corsaro, 2003).

Prijateljstvo je duboko ukorijenjeno u kolektivno djelovanje u okviru vršnjačkih grupa. „Prijateljstvo je proces zajedničkog djelovanja, dijeljenja pozitivnih emocija, anticipiranja i podržavanja želja i potreba drugih“ (Corsaro-Johannese, 2007: 457). Dječje znanje o pojmu prijateljstva razvija se upravo u kontekstu vršnjačkih odnosa i to najčešće na temelju društvenih i kontekstualnih zahtjeva koji proizlaze iz njihovih vršnjačkih svjetova. James (1993) nalazi da dječje iskustvo prijateljstva s drugom djecom igra presudnu ulogu u stjecanju društvenog identiteta i vlastite osobnosti te osjećaja pripadnosti. Tijekom iskustava u predškolskim ustanovama djeca shvaćaju da su interakcije među njima veoma nesigurne i krhke te da nije jednostavno uključiti se u pojedine aktivnosti. Upravo zbog toga, djeca radije paralelno razvijaju stabilne odnose s nekoliko vršnjaka, nego samo s jednim ili dva, te na taj način povećavaju mogućnost uspješne interakcije. Prijateljstvo u predškolskoj dobi ima specifične integrativne funkcije, razvoj solidarnosti i međusobnog povjerenja i zaštita interaktivnog prostora. Prijateljstva u ovoj životnoj dobi su veoma kratka te nisu utemeljena na osobnim karakteristikama vršnjaka, a trajnija prijateljstva moguća su jedino među djecom unutar obiteljskog doma ili bližeg susjedstva (Corsaro, 2005). „Prijateljstva“ su često kratkotrajna, odnosno mogu trajati onoliko dugo koliko traje određena igra, nekoliko sati ili nekoliko dana. James nalazi da su istraživanja među djecom predškolske dobi utvrdila kako postoje razlike u vršnjačkim prijateljstvima s obzirom na spol. Model strogog odvajanja spolova koji se često događa i razvija u dječjim igrama prenosi se također i na njihove prijateljske veze (James, 1993). Corsaro (2003) otkriva kako su prijateljski odnosi među djecom mlađe predškolske dobi usko povezani s uspostavljanjem i održavanjem određene igre, dok su djeca starije predškolske dobi bila sigurnija u svoje socijalne vještine što se odražavalo i na njihove vršnjačke odnose i prijateljstva. Mlađa djeca više su usmjerena na sami čin igranja, nego na stvaranje prijateljstava. Kod starije djece, Corsaro je utvrdio veću prisutnost bliskih grupa djece koje se identificiraju kao prijatelji i češće provode vrijeme u zajedničkoj igri (Corsaro, 2003).

Uz sudjelovanje u društvu i prijateljstvo bitan element interakcija u vršnjačkim grupama su diferencijacija i sukobi. Djeca predškolske dobi, iako se često svađaju oko posjeda igračka te oko prihvaćanja novih članova u grupu za igru, sposobna su za vrlo složena sučeljavanja i debate o prirodi svojih igara. Prvi znakovi socijalne diferencijacije temelje se na spolnoj različitosti. Već u predškolskoj dobi prisutno je spolno razdvajanje koje se porastom dobi djece sve više proširuje i postaje ključni kriterij u društvenim odnosima među djecom (Corsaro, 2003). Istraživanja sukoba u vršnjačkim kulturama osim nalaza da je takvo ponašanje razorno i neuredno za grupu, također pokazuje da sukobi i razmirice djeci pružaju bogatu arenu interakcija za razvoj jezika, međuljudskih odnosa, vještina i znanja (Corsaro-

Eder, 1990). Dječja igra kao najvažniji oblik učenja jest aktivnost u kojoj sudjeluje najčešće veći broj djece tijekom koje često dolazi do sukoba i rasprava. Tijekom igre djeca najčešće ulaze u sporove oko uključivanja u igru i korištenja istih materijala i igračka te preuzimanja uloga u imitativnim igrama. Djeca vrlo naporno rade na uspjehu svojih igara i aktivnosti koje nerijetko netko druge može vrlo lako prekinuti i pokvariti, što često dovodi do sukoba (Corsaro, 2003). Istraživanja otkrivaju da su dječaci najčešće u interakciji u većim grupama te da češće stupaju u agresivnije i natjecateljske sportske igre (Corsaro-Eder, 1990). Tijekom sportskih aktivnosti, Corsaro je otkrio kako djevojčice imaju oformljeni „klub djevojčica“ u koji ne smiju pristupiti dječaci. Djevojčice su u svoj „klub“ prihvaćale i djevojčice iz drugih odgojno – obrazovnih skupina samo zbog toga jer su djevojčice. Veoma su predano branile svoj „klub“ te bi otjerale svakog dječaka koji mu se htio približiti (Corsaro, 2003). Istražujući američke i talijanske predškolske ustanove, Corsaro također uočava i kontraste među ova dva okruženja po pitanju sukoba i njihova rješavanja. U vršnjačkim grupama u Americi sukobi su smatrani privatnom stvari uključene djece te je na njima bila odgovornost njegova rješavanja. U rješavanje sukoba grupa vršnjaka se nije uključivala, već je ponekad samo odgajateljica bila ta koja se uključivala ukoliko je bila potrebna intervencija. Za razliku od toga, u vršnjačkim grupama u Italiji sukobi se nisu smatrali privatnim problemom, već se u njihovo rješavanje uključivala cijela grupa koja ga je zajedničkim razgovorom pokušavala izgladiti. To pokazuje utjecaj kulture društva (individualizam vs kolektivizam) na vršnjačke kulture, u konkretnom slučaju jaku socijalnu vezu prisutnu unutar vršnjačkih grupa u Italiji, za razliku od onih u Americi (Corsaro, 2003).

Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Cilj istraživanja je analiza vršnjačkih interakcija u institucijskom kontekstu. Osnovni elementi analize su formiranje identiteta, stvaranje socijalnih mreža, pregovaranje s odraslima i rodni odnosi. Stoga su postavljena sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koje se rutine pojavljuju unutar vršnjačkih grupa?
2. Na koji način rodne uloge i dob utječu na formiranje vršnjačkih kultura?

Metoda istraživanja i istraživački teren

U istraživanju je korišteno etnografsko istraživanje s djecom, s ciljem istraživanja dječje perspektive vršnjačkih odnosa, a tehnika prikupljanja

podataka bila je sudjelujuće promatranje. Istraživački teren u kojem se provodilo istraživanje bila je mješovita odgojno – obrazovna grupa u Dječjem vrtiću „Radost“ u Crikvenici.

Etnografsko istraživanje zahtjeva znatno provođenje vremena na terenu među grupom čiji se svakodnevni život i kultura istražuju, čime se omogućuje detaljniji opis specifičnosti u prirodnim situacijama iz prve ruke (Ilić, 2013). Sudjelujuće promatranje je oblik „promatranja u kojem promatrač sudjeluje u svakodnevnom životu osoba koje istražuje, bilo otvoreno u ulozi istraživača ili prikriveno, promatrajući stvari koje se događaju, slušajući sve što je rečeno i ispitujući druge, tijekom određenog vremena“ (Denscombe, 2007: 217). Prioriteti sudjelujućeg promatrača jesu očuvanje prirodnosti okruženja unutar kojeg istražuje i dobivanje informacija o kulturama ili događajima koji su mogli ostati skriveni ukoliko bi se koristila neka druga metoda prikupljanja informacija (Denscombe, 2007). Istraživač je u ovom istraživanju sudjelovao kao sudionik u uobičajenom okruženju, a njegova je uloga bila poznata samo pojedinim članovima okruženja (odgajateljica i ravnatelj), ali ne i djeci unutar odgojno – obrazovne skupine koja je promatrana. Uloga istraživača bila je prikrivena ulogom odgajateljice pripravnice koja je boravila u grupi i prije istraživanja i sudjelovala u njenim svakodnevnim aktivnostima. Na taj je način eliminiran utjecaja efekta prepoznavanja istraživača od strane sudionika na prirodnost okruženja.

Istraživanje je provedeno u odgojno – obrazovnoj grupi poludnevnog programa u Dječjem vrtiću „Radost“ u Crikvenici. Odabir konkretne institucije predškolskog odgoja i obrazovanja temeljio se na boravku istraživača u tom dječjem vrtiću u statusu odgajateljice pripravnice.

Prikupljanje podataka provedeno je pisanjem bilješki te audio i video snimkama. Tijekom boravka u odgojno – obrazovnoj grupi, istraživač je sudjelovao u svim aktivnostima djece i odgajateljica toga dana te bilježio situacije, rituale, međusobne odnose i emocije. Terenske bilješke bile su pisane u obliku kratkih bilješki, neposredno nakon promatranja, a ponekad i tijekom promatranja. Audio i video snimanje korišteno je u svrhu detaljnijeg uočavanja okruženja koje se promatra i u svrhu lakšeg naknadnog interpretiranja promatranih situacija. Budući da je audio i video snimanje prisutno u odgojno – obrazovnoj grupi svakodnevno u svrhu dokumentiranja i planiranja odgojno – obrazovnog procesa, djeca nisu obraćala previše pozornosti na video kameru. Svakog dana po završetku promatranja istraživač je pisao terenske bilješke kojim su dopunjavane kratke bilješke prikupljene direktno na terenu prema neposrednom sjećanju te prema audio i video zapisima snimljenim toga dana. Terenske bilješke sadržavale su opise situacija, događaja, rutina, opise okruženja, emocija djece te osobnih zapažanja tijekom promatranja. Djeca su samo prvoga dana pokazivala veći interes za bilješke istraživača, ali nisu odavala dojam ometenosti od stra-

ne promatrača. S obzirom na dotadašnji boravak u grupi kao odgajateljice pripravnice djeca su bila upoznata s istraživačem te nisu pokazivala straha ili srama u interakcijama. Tijekom prikupljanja podataka probleme su ponekad stvarali nemogućnost zapisivanja bilješki istoga trena ili prirodno zaboravljanje. Olakšavajuća okolnost su često bili video i audio zapisi koji su uvelike pomagali u prisjećanju i naknadnom bilježenju podataka u terenske bilješke.

Obrada i analiza podataka

Putem sudjelujućeg promatranja unutar odgojno – obrazovne grupe sakupljane su terenske bilješke koje su sadržavale opise situacije, djece i okruženja u kojem se promatralo te transkripte razgovora u interakcijama među djecom, bilo tijekom igre, sukoba ili neke druge situacije. Terenske bilješke pregledane su nekoliko puta i nakon toga kodirane u ukupno 790 kodova. Kodovi se koriste za sustavno povezivanje dijelova teksta, odnosno podataka, s idejom koja se odnosi na analizu, a moraju biti sažeti te mogu biti u obliku jedne riječi, imena, inicijala ili broja (Denscombe, 2007:292). Nakon toga kodovi su po kriteriju međusobne sličnosti spojeni, odnosno apstrahirani, najprije u 250 kategorija prvog reda, a nakon toga u veće apstraktnije cjeline, odnosno kategorije drugog reda. U kreiranju kategorija drugog reda, bilo je potrebno prepoznavati odnose i teme među kategorijama prvog reda i kodovima. U daljnjoj je obradi i analizi podataka bilo potrebno identificirati odnose između kategorija te definirati određene obrasce i teme koji se pojavljuju unutar podataka. U konačnici, definirano je šest završnih tema, a to su: utjecaj obitelji, igra, prijateljstvo, dijeljenje, kontrola i autonomija, socijalna različitost i sukobi te pritisak i prihvaćanje od strane vršnjaka.

Etički aspekt istraživanja

Istraživač je postupao sukladno *Etičkom kodeksu i Protokolu o sigurno-sno-zaštitnim mjerama i postupanjima u rizičnim situacijama* unutar DV „Radost“. Roditelji djece koja su sudjelovala u istraživanju na početku pedagoške godine potpisala su obrazac Izjave roditelja o korištenju osobnih podataka djece kojim odobravaju prikupljanje fotografija, audio i video zapisa njihovog djeteta nastalih u sklopu odgojno-obrazovnog programa, njihovo objavljivanje na internetskoj stranici vrtića i vrtićkim publikacijama te u sklopu prezentacija na stručnim skupovima i refleksijama, a u svrhu promicanja rada Dječjeg vrtića.

Rezultati i rasprava

Uzorak

Istraživanje je provedeno na uzorku od 22 djece u dobi od tri do šest godina starosti. Od ukupno 22 promatrane djece, troje je bilo u dobi od tri godine, četvero u dobi od četiri godine, desetoro u dobi od pet godina te petoro u dobi od šest godina starosti. S obzirom na spol, promatrana skupina djece strukturirana je podjednakim brojem djece muškog i ženskog spola (11 djevojčica i 11 dječaka).

Vršnjačke rutine

Analizom prikupljenih podataka utvrđeno je postojanje dvije vrste rutina unutar promatrane grupe. Osnovne rutine strukturirane temeljem dnevnog rasporeda aktivnosti djece, u kojima sudjeluju i koje ovise o odraslima jesu: dovođenje i odvođenje djece u/iz vrtić/a, opraštanje od roditelja pri dolasku u vrtić, pranje ruku prije obroka, odlazak na doručak i ručak u blagovaonu i razgovori u jutarnjem krugu nakon doručka. Osim osnovnih rutina, koje nisu bile tema ovog istraživanja, utvrđen je i širok raspon rutina koje se pojavljuju unutar interakcija djece: donošenje igračkaka od kuće, poštivanje i izbjegavanje pravila, verbalni sukobi, pozivanje odgajateljice i tužakanje, uvrede i zadirkivanje te zaštita prostora za igru. U daljnjem tekstu bit će ukratko prikazane i analizirane navedene rutine.

Rutina donošenja igračkaka od kuće bila je potaknuta od strane odgajateljica koje su dopuštale djeci slobodno donošenje igračkaka od kuće u dječji vrtić. Donošenje igračkaka od kuće nije bila svakodnevna, ali je bila često prisutna rutina. Djeca bi najčešće odmah pri dolasku u vrtić ponosno pokazivala donesenu igračku, naročito ukoliko se radilo o novoj igrački, što je kod druge djece izazivalo interes. Nakon toga djeca bi se igrala s tom igračkom, a nerijetko bi ju rado dijelila s drugom djecom. Sva su djecu vrlo rado dijelila svoje igračke ukoliko ih je drugo dijete pitalo za dopuštenje. U slučaju uzimanja igračke bez odobrenja, vlasnik bi je ubrzo oduzeo što bi najčešće izazvalo sukob među djecom.

Primjer dijeljenja igračke od kuće:

Među prvima, u skupinu dolazi dječak K.H. (5 godina) koji donosi u vrtić baterijsku svjetiljku od kuće. Pri dolasku u vrtić, spremno dijeli svoju svjetiljku s dječakom A.M. (5 godina) koji ga pristojno pita „Mogu li vidjeti tu lampicu malo, molim te?“. Sa smiješkom na licu, prvo pokazuje A.M. na koji način radi svjetiljka. Dječak A.M. uzima svjetiljku u ruku, isprobava ju isto onako kako mu je K.H. demonstrirao te istražuje po tlu i zidu (usmjeravajući svjetiljku) koliko jako svijetli svjetiljka. S oduševljenjem dijeli svoj

doživljaj isprobavanja lampice, smiješi se i vraća lampicu natrag dječaku K.H. Malo nakon toga, do dječaka K.H. dolaze dječaci iz susjedne grupe koji također žele vidjeti i isprobati svjetiljku. No, dječaci pristupaju dječaku K.H. na grublji način, žele mu oteti svjetiljku iz ruke (nisu ga zamolili da im posudi, kao što je to učinio A.M.) pa im je on zbog toga odbija pokazati, skriva svjetiljku iza leđa i odlazi od njih. Ne obraća im se verbalno.

Rutina poštivanja i izbjegavanja dogovorenih pravila unutar grupe bila je često prisutna unutar grupe vršnjaka, a najčešće se odvijala kroz dva obrasca. Prvi je bio poštivanje dogovorenih pravila, tako što su djeca poštovala dogovorena pravila, poput pospremanja igračkaka, pristojnog ponašanja, ne trčanja po sobi i čuvanja osobnih stvari. U situacijama kada jedno od djece unutar grupe nije poštovalo određeno pravilo, druga su ga djeca podsjećala na dogovorena pravila ponašanja te poticala na njihovo poštivanje. Prilikom izbjegavanja pravila djeca su se najčešće pretvarala da su zaboravila na njih te su se nakon upozorenja vraćala izvršiti ih, ali su ponekad koristila priliku kako bi ih izbjegla. Rutina izbjegavanja pravila najčešće se odnosila na pravila pospremanja igračkaka nakon igre na za to predviđeno mjesto. Po završetku igre, djeca su često željela što brže pobjeći iz jednog centra aktivnosti u drugi, kako bi započela novu igru, ne pospremajući prethodni centar aktivnosti u kojem su se igrali. Ukoliko ne bi bila ulovljena od strane odgajateljice ili druge djece, započinjala bi novi igru u drugom centru aktivnosti, ne obazirući se na nered koji su ostavili iza sebe. Ukoliko bi ipak bivala uhvaćena, djeca su kao najčešću obranu koristili izraz „Nisam se tu igrao“ ili „I on se isto tu igrao“ navodeći drugo dijete koje se zajednički igralo s njim u određenom centru aktivnosti. U ovakvim situacijama, djeca nikako nisu htjela samostalno čistiti nered, ukoliko su ga napravili zajedno s nekim. Stoga je najčešća reakcija bila pozivanje drugog djeteta koje je jednako sudjelovalo u tom „zločinu“ na odrađivanje „kazne“ pospremanja.

Rutina verbalnih sukoba bila je češće prisutna unutar promatranje vršnjačke grupe od fizičkih sukoba među djecom koji su bili iznimno rijetki. Verbalni sukobi događali su se unutar interakcija zbog uzimanja tuđe igračke, zbog ometanja u igri ili zbog zadirkivanja. Sukobi zbog uzimanja tuđe igračke najčešće su se odnosili na uzimanje tuđe igračke koju je drugo dijete donijelo od kuće. Dijeljenje igračkaka iz vrtića izazivalo je vrlo rijetko sukobe kod djece zbog internalizirane norme da igračke iz vrtića nisu u njihovom vlasništvu i da su tu da se dijele. Sukobi zbog ometanja igre najčešće su se vodili zbog nemogućnosti postizanja dogovora u vezi toga tko će prvi igrati ili zbog nepoštivanja pravila igre. Sukobi tijekom igre događali su se često i zbog poteškoća u dijeljenju igračkaka od strane mlađih dječaka koji su ponekad željeli sve igračke za sebe i nisu dopuštali drugoj djeci da se njima igraju. U rutini verbalnih sukoba djeca su najčešće pokušavala riješiti sukob putem dogovora ili kompromisa, nakon kojih su svi sudionici bili

zadovolji s postignutim dogovorom. U situacijama nemogućnosti postizanja dogovora i rješavanja sukoba, djeca koja nisu bila zadovoljna razrješenjem situacije, najčešće su odlazila iz igre i započinjala samostalnu igru, neovisno o drugoj djeci. Nakon sukoba, djeca su imala kratkotrajne trenutke ljutnje u kojima su odvojena sjedila od druge djece, nakon čega su se ponovno vraćala i uključivala u zajedničku igru, kao da sukoba nije ni bilo.

Primjer verbalno sukoba iz terenskih bilješki:

Djevojčica M.C. (4 godine) dolazi do odgajateljice i govori: „Teta², A.M. mi kvari crtež. Šara mi stalno i smije mi se.“ Djevojčica zatim trči natrag do stola i obraća se dječaku: „Evo! Sad sam te rekla teti. Da mi nisi više škra-bao po crtežu, jer ću te inače šupit. Doć ću ti doma pa ću ti onda poškrabat nešto!“

A.M. (5 godina): „Ja ću tebe šupit“ (smije se i maše bojom ispred nje).

Nakon toga dolazi djevojčica E.Š. (4 godine) do njihovog stola sa papir-om i govori: „Ja ću isto crtati s vama.“

A.M.: „Nemoj pljuvati E.Š.“

E.Š.: „Pa nisam ja!“

A.M.: „Jesi! Vidi mi papir“

E.Š.: „Nisam!“ (vičući)

A.M.: „Teta. E.Š. mi pljuva.“

E.Š.: „Nisam te pljuvala. Zašto si takav? Ja nisam!“

A.M.: „Jesi!“

E.Š.: „Neću više crtati s tobom. Zločest si!“ (odlazi na drugi kraj stola)

Unutar prikazanog primjera može se primijetiti rutina verbalnog sukoba među djecom, ali isto tako i *rutina pozivanja odgajateljice* i tužakanja. Unutar verbalnih sukoba djeca su u pomoć zvala odgajateljicu, koja je u takvim situacijama poticala djecu na samostalno rješavanje sukoba putem razgovora. Pozivanje odgajateljice i tužakanje drugog djeteta nije bilo često prisutno u obliku stvarnog fizičkog odlaska kod odgajateljice, već je u većini situacija bilo korišteno samo kao verbalna prijatna drugom djetetu da će, ukoliko ne prestane s neprihvatljivim ponašanjem, biti tuženo odgajateljici.

Rutina zaštite prostora za igru odvijala se najčešće kada djeca nisu htjela uključiti drugu djecu u njihovu igru zbog straha od ometanja igre. Osnova rutine bila je želja djece za posjedovanjem određenog prostora ili centra aktivnosti za igru i očuvanje odabranog prostora od nepoželjnog ulaska druge djece u njega. Rutina je započinjala odabirom igre i suigrača u igri temeljem dogovora, nakon čega je slijedio odabir prostora za igru. S obzirom da je prostorno – materijalna struktura odgojno – obrazovne grupe podijeljena u centre aktivnosti, fizička odvojenost centara uvelike olakšava djeci očuvanje određenog prostora. U nekim situacijama, rutina zaštite interaktivnog prostora sastojala se od postavljanja dodatnih fizičkih prepreka

2 Termin „teta“ kolokvijalni je naziv na odgajateljicu u vrtićima u Hrvatskoj.

na ulazi u centar aktivnosti, poput jastuka ili stolica. Rutina se nastavljala tijekom igre, u obliku pokušaja obrane prostora za igru od nepoželjnog ulaska druge djece. Djeca su najčešće u tim situacijama verbalizirala svoju zaštitu interaktivnog prostora, iznoseći razloge nedopuštanja ulaska u čuvani prostor, što je najčešće izazvalo negodovanje odbačenog djeteta i povremeno tužakanje odgajateljici. Rutine zaštite interaktivnog prostora utvrdio je također Corsaro u svojim istraživanjima proučavajući vršnjačke kulture u Americi i Italiji. On je utvrdio kako su rutine zaštite interaktivnog prostora kod djece unutar institucija u Americi i Italiji najčešće sadržava dvije faze. U prvoj fazi djeca su međusobno razgovaraju te se dogovarala oko određenog područja za igru, koja je često podrazumijevala i fizičko premještanje predmeta u prostoru kako bi se potvrdio zahtjev. Druga faza je podrazumijeva aktivne pokušaje zaštite prostora i aktivnosti od upada druge djece koja nemaju dopuštenje za ulazak i pristup (Corsaro, 1988). Unutar ovog istraživanja utvrđene su istovjetne rutine zaštite interaktivnog prostora kao kod djece u Italiji i Americi.

Utjecaj rodnih uloga na formiranje vršnjačkih kultura

Istraživanje je pokazalo da rodne uloge imaju veliki utjecaj na odabir partera u igri, vrstu igara, stereotipna i nestereotipna ponašanja djece i društvene veze koje se strukturiraju unutar grupe vršnjaka. U većini situacija djevojčice i dječaci su se grupirali unutar igara prema kriteriju istoga spola, premda su postojale i određene iznimke. S obzirom na prostorno – materijalnu strukturu vrtića, djevojčice su češće boravile u *Obiteljskom centru, Likovnom centru, Glazbenom centru, Centru frizera i Centru s Barbikama*, dok su dječaci češće boravili u *Centru građenja, Istraživačkom centru i Stolno – manipulativnom centru*. S obzirom na vrstu igre, djevojčice su bile češće uključene u imitativne igre stereotipnog oblika: igre lutkama, kuhanje, čišćenje, igre trgovine, igre mame i kćeri. Djevojčice su češće sudjelovale u likovnim aktivnostima slobodnog tipa ili onih potaknutih od strane odgajateljice, dok su dječaci rjeđe sudjelovali u takvim oblicima aktivnosti ili samo na poticaj odgajateljice. Imitativne igre stereotipnog oblika bile su isto tako prisutne i kod dječaka, u obliku oponašanja životinja, igranja sa figuricama životinja, igre autićima te imitativne igre popravljanja i sličnih poslova stereotipno pripisanih muškome spolu. No, pojavljivale su se isto tako i nestereotipne igre u kojima djevojčice i dječaci nisu bili podijeljeni s obzirom na spol unutar grupe te u kojima su djevojčice sudjelovale u „muškim“ igrama, a dječaci u „ženskim“ igrama. Dječaci su nerijetko zalazili u Obiteljski centar u kojem su rado sudjelovali u zajedničkim igrama kuhanja u grupi djevojčica, ali i u grupama dječaka. Nasuprot tome, djevojčice su se puno rjeđe igrale u Centru građenja, što je suprotno nalazu Goble, Martin,

Hanish i Fabes (2012) da je uključivanje djevojčica u „muške“ igre češće prisutno od uključivanja dječaka u „ženske“ igre.

Grupiranje djece bilo je najčešće strukturirano s obzirom na spol, djevojčice su najviše vremena u zajedničkoj igri provodile s djevojčicama, a dječaci s dječacima. Različite obrasce nalazimo kod izbacivanja iz igre, što je kod djevojčica češće bilo prisutnije nego kod dječaka. Djevojčice su unutar promatrane odgojno – obrazovne grupe na isti način čuvale svoj interaktivni prostor tijekom igre kao što je bio slučaj kod djevojčica u Americi i Italiji (Corsaro, 2003). Djevojčice su na isti način verbalizirale igru i odlučivale može li se netko priključiti igri ili ne, verbalizirajući (ne-)odobrenje za uključivanje u igru, no nisu u svakoj situaciji navodile i razlog odbacivanja. U situaciji odbacivanja djevojčice iz susjedne odgojno – obrazovne grupe, djevojčice su verbalizirale razlog neuključivanja i navele kako je prethodni fizički sukob sa određenom djevojčicom bio razlog neodobravanja uključivanja iste djevojčice u igru. Kod dječaka, odbijanje je najčešće bilo povezano sa sličnim razlozima, iskustvima prethodnog odbijanja iz igre ili fizičkog ometanja tijekom igre.

Rodne uloge bile su prisutne i u igrama na vanjskom prostoru. Djevojčice su češće odabirale mirnije zajedničke igre na penjalicama, u pješčaniku te različite imitativne igre, dok su dječaci odabirali aktivnije igre poput igre lovice, malog nogometa te igre konstruiranja i građenja. U rjeđim su situacijama u igri zajednički sudjelovali pripadnici oba spola, a tada je bila riječ o igrama više stereotipno priklonjene djevojčicama, nego dječacima. Možemo zaključiti kako rodne uloge imaju veliku ulogu u formiranju vršnjačkih kultura te da su one jedan od najčešćih prediktora za grupiranje djece unutar grupe vršnjaka.

Utjecaj dobi na formiranje vršnjačkih grupa

Istraživanje je utvrdilo veliki utjecaj dobi na razlike u ponašanju među djecom, ali isto tako i na formiranje vršnjačkih grupa unutar skupine. Najveću povezanost, kroz učestale zajedničke igra tijekom dana, moglo se primijetiti kod najstarije djece. Najstarije djevojčice u dobi od šest godina, kao i dječaci, najčešće su provodili vrijeme u zajedničkoj igri te birali jedni druge međusobno kao partnere u igri. Povezanost se mogla primijetiti s obzirom na dijeljenje zajedničkih interesa koji su proizlazili iz njihove dobi, ali isto tako i vještine i sposobnosti koje su posjedovali, u odnosu na ostalu mlađu djecu u grupi. Najstarija djeca bila su povezana povremeno programom predškole, odnosno pripreme za školu, čime su bila odvojena od ostatka djece te se na taj način formirala vršnjačka grupa s obzirom na interes koji su međusobno dijelili. Najstarija djeca dijelila su i druge zajedničke interese koji su ih međusobno povezivali s obzirom na aktivnosti

kojima su se djeca bavila izvan vrtića, poput pohađanja plesne škole, pjevanja u zboru, učenja engleskog jezika ili igranja nogometa. Aktivnosti izvan ustanove bile su češće prisutne kod najstarije djece, nego kod mlađe djece, stoga su djeca imala priliku produbljivati svoje bliske odnose i izvan vrtića te stvarati prijateljske veze. S obzirom na spol, najstarije djevojčice više su se fizički odvajale i osamljivale te su se rijetko uključivale u aktivnosti mlađih djevojčica, što je ipak bio malo rjeđi slučaj kod dječaka. Dječaci su formirali vršnjačke grupe s obzirom na dob te se najčešće igrali s dječacima iste dobi, ali su također često prihvaćali i mlađe dječake u svoju igru ili se uključivali u igru mlađih dječaka. Kod dječaka je češće uvjet odabira bio interes za aktivnost ili određena igračka, od dobi suigrača. Želju za uključivanjem u igru starijih dječaka, mlađi su dječaci iskazivali tijekom igre na vanjskom prostoru posebice kada je bila u pitanju igranje malog nogometa. Strategije uključivanja bile su različite: spontano uključivanje u igru utrčavanjem u teren, stalno zapitkivanje i traženje dopuštenja za uključivanjem, traženje pomoći odgajateljice pri uključivanju ili ometanje igre starijih dječaka i krađa lopte. Stariji dječaci češće su prihvaćali u igru malog nogometa starije dječake iz drugih odgojnih grupa, nego mlađe dječake iz svoje grupe. Najčešće su ignorirali najmlađe dječake ili ih jednostavno zaobilazili tijekom igre ne dodajući im loptu, što je najčešće mlađe dječake dovodilo do odustajanja od igre. Mlađi su dječaci u takvim situacijama birali samostalne igre ili se priključivali starijim djevojčicama u njihovoj igri.

Uloga dobi djece bila je jasno uočljiva po pitanju vođenja i raspodjele moći unutar vršnjačkih grupa. U najvećem broju slučajeva vođe su bili najstarija djeca unutar grupe koja su određivala vrstu igre, dodjeljivala uloge drugoj djeci i određivala pravila igre. Uloge vođa dodijeljene najstarijoj djeci bile su češće prisutne kod igre djevojčica nego kod dječaka, što je povezano s time da su se djevojčice češće igrale imitativnih igara u kojima je bio potreban vođa igre, nego što je to bilo prisutno u oblicima igara kojih su se najčešće igrali dječaci. Tijekom zajedničkih igara, bez obzira na spol djece, mlađoj djeci su češće bila dodijeljene podređene uloge unutar igre ili one uloge koje nitko drugi nije odabrao, zbog čega su oni često negodovali. Najčešći oblik zadirkivanja mlađih bio je nazivanje nekoga „malom bebom“, što se smatralo velikom uvredom i često je izazivalo sukobe. Ove oblike ponašanja Corsaro objašnjava na način da djeca najmlađe dobi svoje interaktivne odnose u vršnjačkim kulturama karakteriziraju na način da se ugledaju na svoje roditelje, odnosno one odrasle osobe koje imaju moć, autoritet i kontrolu. Mala djeca stoga imaju potrebu i želju što brže narasti i biti kao odrasli (Corsaro, 2005).

Pojam prijateljstva unutar vršnjačkih grupa

Grupiranja i zajednička igra daju nam uvid u strukturiranje bliskih odnosa među djecom te njihovo kreiranje prijateljskih odnosa i prijateljstva. Sam pojam prijateljstva ili prijatelja, tijekom promatranja nije bio često prisutan u interakcijama djece, no s obzirom na česte bliske odnose među djecom i zajedničku igru, može se naslutiti postojanje prijateljskih odnosa među djecom. Promatranjem interakcija među djecom utvrđeno je kako postoje grupe djece koje se svakoga dana igraju zajedno, a grupiranje po spolu bila su najočitiiji oblik strukturiranja grupa. S obzirom na to, može se zaključiti kako unutar grupe vršnjaka najčešće postoje muška i ženska prijateljstva, što je također utvrdila James (1993). Unutar grupe djevojčica uočene su grupacije, odnosno prijateljstva s obzirom na dob. Najstarije tri djevojčice svakodnevno su bile u zajedničkim aktivnostima i rjeđe su se družile s mlađim djevojčicama. One su bile čvrsto povezane s obzirom na svoje zajedničke interese izvan vrtića: plesnu školu, pjevanje u zboru, interes za likovne aktivnosti, pripremu za školu. Često su koristile riječ *prijateljstvo* te nazivale jedna drugu prijateljicom. Tijekom jutarnjeg okupljanja one su svakoga dana nestrpljivo iščekivale jedna drugu i bile su vidno tužne ukoliko se neka od njih nije pojavila u vrtiću. U situacijama kada je samo jedna djevojčica od njih bila prisutna tijekom cijelog dana u vrtiću, najveći dio dana provodila bi u samostalnim aktivnostima, ponekad se uključujući u aktivnosti starijih dječaka, a rjeđe u aktivnosti mlađih djevojčica. Preostale djevojčice bile su također blisko povezane, ali se sastav njihovih grupa često mijenjao, s obzirom na trenutni interes i prisutnost djece toga dana u vrtiću. Prijateljstva su kod njih bila kratkotrajna, povezana s zajedničkom trenutnom igrom. Isto kao i kod djevojčica, najbližiji odnosi bili su upravo među najstarijim dječacima. Za razliku od promjenjivih prijateljstava kod djevojčica, dječaci su imali postojanije prijateljske grupe koji su često provodili vrijeme u zajedničkoj igri. Dječaci su se međusobno povezivali temeljem zajedničkih interesa, igračaka ili omiljenih igara. Tako su primjerice najstariji dječaci dijelili zajednički interes sakupljanja sličica, figurica iz Kinder jaja i igranja malog nogometa. U igri malog nogometa dječaci iz susjedne skupine koristili su strategiju razmjene prijateljstva kako bi dobili dopuštanje za uključivanje. Strategija razmjene prijateljstva sastojala se od ponude prijateljstva drugom djetetu u svrhu uključivanja u igru za uzvrat.

Primjer situacije iz terenskih bilješki:

U igru nogometa žele se uključiti i dječaci iz susjedne odgojno-obrazovne grupe (M.P. i J.P.).

Dječak M.P. (5 godina) dolazi do dječaka S.V. (6 godina) i pita ga: „Ej. Dal' se mogu igrat s vama?“

S.V. : „Ne možeš!“

M.P.: „Ajde molim te! Bit ću ti najbolji prijatelj!“

S.V. : „Mi sad igramo!“

Dječak M.P. zatim odlazi do dječaka A.M. (5 godina) i pita: „Ej. Dal se možemo igrati s vama? Bit ću vam najbolji prijatelj! Dat ću ti moje figurice iz Kinder jaja!“

A.M.: „Dobro ajde!“

Nestabilnost prijateljstava naglašava i James, uočavajući da su takva „prijateljstva“ često kratkotrajna, odnosno da mogu trajati i samo nekoliko trenutaka ili onoliko dugo koliko traje određena igra (James, 1993). S obzirom na kreiranje grupa i prihvaćanja drugih u igru, dječaci su pokazali veću sklonost priključivanju novih članova u svoju igru nego što je to bilo prisutno kod djevojčica. Osjećaj bliske povezanosti dječaci su pokazivali, osim kroz česte zajedničke igre i međusobne interakcije poput zadirkivanja i prozivanja imenima koja su bila izmišljena u šali, međusobnim došaptavanjem kada nisu sjedili zajedno i direktnim izjavljivanjem prijateljstva. Sukladno prethodnim nalazima (James, 1993), i u ovom su istraživanju prijateljske veze među djevojčicama bile čvršće nego kod dječaka. Djevojčice su rjeđe prihvaćale nove članove u svoje grupe, nego što su to činili dječaci. Istodobno, djevojčice su pokazivale veću emocionalnu povezanost, ali isto tako i češća odbacivanja ili isključivanja iz vršnjačkih grupa, koja su često bila emocionalno dramatična i više verbalizirana, nego što je to bilo prisutno kod dječaka.

Prijateljske odnose djeca su pokazivala u situacijama u kojima je bilo potrebno grupiranje djece u manje grupe, poput odabira para za odlazak na ručak ili izlazak u dvorište. U tim situacijama djeca su birala onu djecu s kojom su se najčešće igrala i provodila najviše vremena, odnosno djecu koju su smatrala prijateljima. Ukoliko ne bi bili odabrani u grupu prijatelja koju žele, djeca su iskreno pokazivala negodovanje i tugu zbog toga i tražila da budu u paru ili u grupi s onom djecom s kojom imaju najbliskiji odnos. Starija djeca su pridavala veću pažnju odabiru prijatelja, dok su mlađa djeca nerijetko bila sretna ukoliko im je netko bio dodijeljen kao par. Zanimljivi obrasci ponašanja u vrtiću uočeni su po pitanju djece koja su se družila izvan vrtića. Uočeno je da se pojedina djeca, iako su se družila zvan vrtića i nazivala se prijateljima, nisu družila i iskazivala iste prijateljske odnose i unutar vrtića. Corsaro je uočio kako djeca predškolske dobi radije razvijaju stabilne odnose s nekoliko djece, nego samo s jednim ili dva djeteta, kako bi povećali mogućnost uspješne interakcije među svojim vršnjacima (Corsaro, 2005). Do sličnih spoznaja došlo se i unutar ovo istraživanja, jer su djeca najčešće provodila vrijeme s onom djecom koju su smatrala prijateljima te su ih najčešće birala kao partnere u igri. Tijekom jutarnjeg okupljanja, djeca su iščekujući svoje prijatelje igrala samostalno ili odabirala drugu djecu

u igri, ali i napuštala igru po dolasku iščekivanog/ih prijatelja u vrtić. Djeca su širila krug djece za igru, na one s kojima se rijetko igraju, samo u slučajevima kada su izbivala sva djeca koje oni smatraju prijateljima. Za razliku od Corsara koji tvrdi da su trajnija prijateljstva u ovoj životnoj dobi moguća jedino među djecom unutar obiteljskog doma ili bližeg susjedstva, u ovom su istraživanju uočeno bliska i trajna prijateljstva i unutar vrtića. Bliska prijateljstva među najstarijim djevojčicama bila su učvršćena bliskim vezama i zajedničkim druženjima izvan dječjeg vrtića, ali su isto tako bila čvrsto utemeljena i unutar odgojno – obrazovne grupe.

Zaključak

Cilj ovog rada bila je kvalitativna analiza vršnjačkih interakcija i formiranja vršnjačkih kultura u institucijskom kontekstu iz sociološke perspektive. Iako su dosadašnja istraživanja o vršnjačkim kulturama iznimno važna, i nadalje se vrlo malo uistinu poznaje dječji svijet. Potvrđene su neke od prijašnjih spoznaja o vršnjačkim kulturama, ali isto tako i uočene neke nove. Najvažniji zaključak istraživanja je da na formiranje vršnjačkih grupa, a time i oblikovanje vršnjačkih kultura, utječe mnoštvo faktora: interakcija djece, međusobno grupiranje, zajednička igra, rodne uloge i dob djece. Navedeni faktori utječu na: načine uključivanja u igru i započinjanja igre, dijeljenje igraćaka, vođenje i preuzimanje inicijative, odbacivanje, međusobnu podršku, stupanje u sukob, rješavanje sukoba i prijateljstva. Analiza podataka utvrdila je i širok raspon rutina unutar vršnjačkih grupa: rutina donošenja igraćaka od kuće, rutina poštivanja pravila, rutina izbjegavanja pravila, rutina verbalnih sukoba, rutina pozivanja odgajateljice i tužakanja te rutina zaštite prostora za igru. Pronađene su podudarnosti s rutinama koje je utvrdio Corsaro unutar vršnjačkih kultura u Americi i Italiji (Corsaro, 1988).

Rodne uloge imaju veliki utjecaj na odabir partera u igri, vrstu igara, tematiku igre, stereotipna i nestereotipna ponašanja djece i društvene veze koje se strukturiraju unutar grupe vršnjaka. S obzirom na rodnu ulogu može se zaključiti kao su grupe bile najčešće strukturirane s obzirom na spol. Djevojčice su najviše vremena u zajedničkoj igri provodile s djevojčicama, a dječaci s dječacima. Djevojčice su unutar grupe češće iskazivala stereotipna ponašanja srodna njihovom spolu, nego što su to činili dječaci.

Razlike u formiranju vršnjačkih grupa utvrđene su i s obzirom na dob. Najveća povezanost i prijateljski odnosi, česte zajedničke igre tijekom dana primijećeni su kod najstarije djece. Uloga dobi djece u stvaranju međusobnih odnosa i formiranja vršnjačkih grupa bila je jasno uočljiva po pitanju grupiranja djece te stvaranja vršnjačkih kultura, ali isto tako vođenja i ras-

podjele moći unutar vršnjačkih grupa. Vođe unutar igara najčešće su bila najstarija djeca u grupi.

Pojam prijateljstva nije bio često prisutan u dječjim interakcijama, no s obzirom na česte bliske odnose među djecom i zajedničku igru, zaključujemo kako su unutar vršnjačke grupe postojala prijateljstva. Grupacija s obzirom na spol bila je najočitiiji oblik strukturiranja prijateljstava unutar grupe vršnjaka. Prijateljstvo između dječaka i djevojčica nije se u mnogo čemu razlikovalo, osim u većoj sklonost priključivanju novih članova u svoju igru, za razliku od djevojčica koje su imale čvrste i zatvorene prijateljske veze. Prijateljstvo kod dječaka koristilo i kao sredstvo razmjene. Može se zaključiti kako su prijateljski odnosi među djecom bili sklapani temeljem zajedničkih interesa, spola i dobi djece, ali isto tako i u svrhu pružanja međusobne podrške i dijeljenja zajedničkih iskustava sa drugima. Analiza i interpretacija prikupljenih podataka nadovezuje se na Corsarovu spoznaju da djeca predškolske dobi putem vlastitog sudjelovanja u kulturnim rutinama, kreativno prisvajaju informacije iz svijeta u kojem žive i na taj način stvaraju svoje vlastite jedinstvene vršnjačke kulture.

LITERATURA

- Aydt, H. i Corsaro, W. A. (2003) Differences in Children's Construction of Gender Across Culture: An Interpretive Approach. *American Behavioral Scientist*. 46/10: 1306-1325.
- Brannen, J. (2008). Metodological issues in child nad family research. U: I. Jarventie i M. Lahde (Ur.). *Methodological Challenges in Childhood and Family Research* (8-22). Tampere: Tampere University Press.
- Corsaro, W. A. (1988). Routines in the peer culture of american and italian nursery school children. *Sociology of Education*. 61/1: 1-14.
- Corsaro, W. A. (1992). Interpretive Reproduction in Children's Peer Cultures. *Social Psychology Quarterly*. 55/2: 160-177.
- Corsaro, W. A. (2003). "We're friends, right?": inside kids' cultures. Washington, D.C.: Joseph Henry Press.
- Corsaro, W. A. (2005). *The Sociology of Childhood. Second edition*. Thousand Oaks: Sage.
- Corsaro, W. A. i Eder, D. (1990). Children's Peer Cultures. *Annual Review of Sociology*. 16, 197-220.
- Corsaro, W. A. i Johannesen B. O. (2007) The Creation of New Cultures in Peer Interaction. U J. Valsiner i A. Rosa (Ur.) *The Cambridge Handbook of SOciocultural Psychology* (444-459). Cambridge: Cambridge University Press.
- Denscombe, M. (2007). *The Good Research Guide for small-scale social research projects*. Berkshire: Open University Press.
- Frönes, I. (2016). *The Autonomous Child. Theorizing Socialization*. Cham: Springer.

- Goble, P., Martin, C. L., Hanish, L. D. i Fabes, R. A. (2012). Children's Gender-Typed Activity Choices Across Preschool Social Contexts. *Sex Roles*. 67/7-8: 435-451.
- Ilić, V. (2013). Odnos posmatranja i drugih istraživačkih postupaka. U M. Lazić i S. Cvejić (Ur.). *Promene osnovnih struktura društva Srbije u periodu ubrzane transformacije (78-96)*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- James, A. (1993). *Childhood Identities: Self and Social Relationships in the Experience of the Child*. Edinburg: Edinburg University Press.
- James, A. (2013) *Socialising Children*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Milić, A. (2007) *Sociologija porodice*. Beograd: Čigoja štampa.
- Parke, R. D. i Buriel, R. (2001). Socialization in Infancy and Childhood. U: N. J. Smelser i Baltes, P. B. (Ur.). *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (14516-14522). Amsterdam: Elsevier
- Prout, A., i James, A. (1997) A New Paradigm for Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. U: A. Prout i A. James (Ur.). *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood* (7-33). London: Routledge.
- Schneewind, K. A. (2001). Socialization and education: theoretical perspectives. U: N. J. Smelser i Baltes, P. B. (Ur.). *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (14507-14513). Amsterdam: Elsevier
- White J. M. i Klein D.M. (2008). *Families theories*. Thousand Oaks: Sage.
- Zerilli, S. (2009). Socialization. U: Ritzer, G. (Ur.). *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* (4566-4571). Oxford: Blackwell Publishing

PEER INTERACTION IN THE KINDERGARTEN. SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE

Željko Boneta, Željka Ivković, Ana Crnić

Faculty of Teacher Education, Rijeka, Kindergarten "Cvrčak i mrav"
Tribalj, Croatia

Abstract: This paper discusses peer relations as an important part of socialization during childhood. Peer groups are one of the most important agents in the socialization of children and are considered constructs that are passed from generation to generation. (Corsaro-Eder, 1990). The aim of this study was to analyze peer interaction in an institutional context. Peer relationships within the research were analyzed from a sociological perspective, based on Corsaro's interpretative theory of children's socialization (Corsaro, 1988, 1992, 2003, 2005). The routines that appear within the groups were researched. The paper aims to find the connection between age and gender rolls and the forming of those routines. The method used in this study was ethnographic

research. The technique of data collection was participating observation. The research was conducted from March to April in 2015. in the kindergarten „Radost“, in Crikvenica, Croatia. Study participants were 22 children aged three to six – 11 girls and 11 boys. Data was gathered by taking notes and videotapes that were later transcribed. After that, the notes were coded and categorized in two steps. The results showed that the formation of the peer groups, and therefore the peer cultures, was influenced by a large number of factors. Specter of routines that were found in this research support Corsaro's conclusion that preschool children creatively appropriate information from the world they live in by participating in culture routines. By doing that, they are forming their own unique peer cultures.

Keywords: preschool children, peer cultures, interpretive theory, participating observation, qualitative research